

DOI: 10.53425/madergisi.989224

Araştırma Makalesi-Research Article

YAYILMACI MİLLİYETÇİ İDEOLOJİ BELİRLENİMLİ TOPLUMSAL FORMASYONLARIN YÜKSELİŞİ: EKONOMİ POLİTİK AÇIKLAMA

İnan AKDAĞ *

ÖZ: İdeolojinin kendisine ait bir tarihi yoktur. Tarihi olan ekonomidir. İdeoloji, tarihsel olarak ekonominin aldığı biçime bağlı olarak şekillenmektedir. Bu bağlamda devletler, nötrdür. Tarihsel olarak devletler, milliyetçi, sosyalist, liberal, emperyalist vb. biçimler almaktadır. II. Dünya Savaşı sırasında gördüğümüz yayılmacı milliyetçi ideolojiler de gelip geçicidir. Temel ekonominin tarihsel hareketidir. Kapitalist üretim tarzında sermaye belirli bir süre basit yeniden üretim yaptıktan sonra genişletilmiş yeniden üretime geçmektedir. Genişletilmiş yeniden üretim daha fazla pazar, daha fazla hammadde, daha fazla ucuz emek gücü istemektedir. Bu zorunluluk, gelişmiş kapitalist ülkelerin emperyalist ülkelere dönüşmesine yol açmaktadır. Merkezden çevreye doğru yayılmacılık karşımıza çıkmaktadır. Devletler yayılırken politik ve ideolojik yapısını da yeniden organize etmek durumunda kalmaktadır. Yayılmacı milliyetçi ideoloji bu ihtiyacı sağlamaktadır. Devletler, silahlanmakta ve bütçesinin büyük kısmını dış ülkelere doğru yönlendirirken içeride kendi halkını ikna etmek ve mobilize etmek durumundadır. Japon milliyetçiliği de II. Dünya Savaşı sırasında kaynakları eskiye giden yayılmacı milliyetçilik örneği sergilemiştir. Bu çalışmanın amacı, yayılmacı milliyetçi ideolojinin yükselişini ekonomi politik temellerde analiz etmektedir. Çalışmanın kapsamı, yayılmacı milliyetçili-

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Amasya Üniversitesi Merzifon İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, inanakdag@yahoo.com, ORCID: 0000-0001-5531-403X.

ğın yükselişe geçtiği 1920'li yıllar, olgunlaştığı 1930'lı yıllar ve çöküşe geçtiği 1940'lı yıllardır. Çalışmanın önemi, yayılmacı milliyetçiliğe ekonomi politik bir çerçeve çizmektir. Çalışmanın hipotezi, yayılmacı milliyetçiliğin arka planında, ulusal burjuvazinin genişleyen artı-değer üretimine bağlı olarak, yeni pazar arayışları ve hammadde kaynaklarının yeniden el konulma mücadelesi ve kısaca dünyanın sömürge ülkelerinin yeniden paylaşılması mücadelesi bulunduğunu ileri sürmektir. Yayılmacı milliyetçilik, bu yanıyla, emperyalizmin ideolojik aparatıdır. Dolayısıyla yayılmacı milliyetçilik, taşıyıcı bir olgudur.

Anahtar Kelimeler: Milliyetçilik, Yayılmacı Milliyetçilik, Kapitalizm, İdeoloji, Japonya.

THE RISE OF SOCIAL FORMATIONS WHICH ARE DETERMINED BY EXPANSIONIST NATIONALIST IDEOLOGY: AN ECONOMY POLITICAL EXPLANATION

ABSTRACT: Ideology has not a history, which belongs to ideology. Economy has an own history. Ideology is historically formed by economy. Therefore, states are neutrals. Historically, states are formed as nationalist, socialist, liberal, imperialist etc. Expansionist nationalist ideologies, which are seen during the Second World War are random. The basis is the historical movement of economy. Capital, at the beginning, works as a simple reproduction, then it forms as expanded reproduction in the capitalist mode of production. Expanded reproduction requires more market area, more raw materials, more cheap labor force. This requirement leads developed countries to imperialist countries. So, there is an expansionism from center to periphery. When states are expanded, they are necessary to reorganize political and ideological structures. Expansionist nationalism provides with this requirement. When states are in armor and when states use their budgets to foreign countries, they should persuade their peoples and they should mobilize them. Japanese nationalism also exhibited a sample of expansionist nationalism whose sources came back to old times during Second World War. The aim of this study is to analyze the rise of expansionist nationalist ideology in the basis of economy politics. The scope of this study is 1902s, 1930s, 1940s when expansionist nationalist ideology started to rise. The importance of this study is to draw the framework of economy politics to expansionist nationalism. The hypothesis of this study is to assert that the behind of expansionist nationalism there is new market

efforts and reseizure to raw materials, which ties to national bourgeoisie's expanded surplus value production; briefly, there is a struggle for sharing of the world colony countries. Expansionist nationalism is an apparatus of imperialism in this meaning. Therefore, expansionist nationalism is a carrier phenomenon.

Key Words: Nationalism, Expansionist Nationalism, Capitalism, Ideology, Japan.

GİRİŞ

1939 ile 1945 yılları arasında yaşanan II. Dünya Savaşı, arkasında, yetmiş ile seksen beş milyon arasında sivil asker ölüm bıraktı. Bugünden bakıldığında sadece altı yıl gibi kısa bir zaman süreci içerisinde yaşanan savaş, o günlerde insanlar için bitmeyen yıllar anlamına geliyordu. Karl Marx'ın belirttiği gibi, bazen bir günü yirmi yıl gibi yaşarız bazen de yirmi yılı bir gün gibi yaşarız. Zaman, sosyo-ekonomik bir olgudur. Savaş, günümüzde halen hatırlanmamak istenen bir olgu olarak varlığını korumaktadır.

II. Dünya Savaşı, İtalya'da Benito Mussolini'nin İtalyan partizanlarca öldürülmesi, Almanya'da Adolf Hitler'in intiharı ve Japonya'da Hiroşima ve Nagazaki kentlerine ABD tarafından atılan atom bombalarıyla sona ermiştir. Savaş, ekonomik olarak üretim araçlarının tahribi, politik olarak liberal kapitalizm ile sosyalizm arasında yaşanan Soğuk Savaş yılları ve ideolojik olarak bireyci-toplumcu ideolojilerin çatışacağı bir 50 yıl ile sona ermiştir. II. Dünya Savaşı, liberaller tarafından Dünya Savaşı ve sosyalistler tarafından Paylaşım Savaşı olarak adlandırılmıştır. Savaşın etkileri, günümüzde bile, ekonomik, politik ve ideolojik olarak devam etmektedir. Bugün Soğuk Savaş sırasında ideolojik olarak çizilmiş sınırların içindeki mekân-coğrafyalardaki karışıklıklar, insanlığın, dünya savaşları deneyimini unutmadığını göstermektedir.

Yayılmacı milliyetçilik genel olarak varlık bulduğu ülkelerin ırk anlamında, politik sistem anlamında ve modern ideoloji çerçevesinde üstünlüğü varsayımına dayanmaktadır. Bu durum, yayılmacı milliyetçiliğin varlık bulduğu ülkenin, diğer ülkeler üzerinde ekonomik, politik ve ideolojik hegemonya kurmasını meşrulaştırmaktadır. Diğer ülkeler üstünlüğü kabul ederse sorun yoktur ancak

üstünlük rızayla kabul edilmezse siyasal iktidarın bir başka yüzü olan zor kullanımı devreye girmektedir. Diğer ülkeler üzerinde hegemonya bir başka üstün olduğuna inanılan ülkenin hegemonyası ile çatırırsa sonucu dünya savaşlarına kadar giden çatışmalı bir sürece yol açmaktadır. Bu çalışmada, üstün ırk anlayışı, en modern sistem anlayışı veya politik sisteminin en iyi sistem olduğu anlayışına dayanan yayılmacı milliyetçi ideolojinin aslan temellerinin ekonomi de ve dolayısıyla kapitalist üretim tarzında genişlemiş yeniden üretimde olduğu ön kabulüdür.

Avrupa'da modern ulus-devletlerin kuruluşu sırasında milliyetçilik, kurucu ideoloji olarak görev yapmıştır. II. Dünya Savaşı yıllarında yaşadığımız yayılmacı milliyetçilik ise, özellikle uluslararası ilişkilerde, kurucu ideolojiden çok daha fazla agresif bir nitelik taşımıştır. Bu çalışma, tam olarak, yayılmacı milliyetçiliğin temelleri olarak sosyo-ekonomiye işaret etmektedir. Çalışmanın kapsamı, yayılmacı milliyetçiliğin yükselişe geçtiği 1920'li yıllar, olgunlaştığı 1930'lı yıllar ve çöküşe geçtiği 1940'lı yıllardır. Çalışmanın önemi, yayılmacı milliyetçiliğe ekonomi politik bir çerçeve çizmektir. Çalışmanın hipotezi, yayılmacı milliyetçiliğin arka planında, ulusal burjuvazinin genişleyen artı-değer üretimine bağlı olarak, yeni pazar arayışları ve hammadde kaynaklarının yeniden el konulma mücadelesi ve kısaca dünyanın sömürge ülkelerinin yeniden paylaşılması mücadelesi bulunduğunu ileri sürmektir. Yayılmacı milliyetçilik, bu yanıyla, emperyalizmin ideolojik aygıtıdır. Japon yayılmacı milliyetçiliği de, II. Dünya Savaşı sırasında, Japon emperyalizminin bir ideolojik aygıtı olmuştur. Dolayısıyla yayılmacı milliyetçilik, taşıyıcı bir olgudur.

1. KURAMSAL ÇERÇEVE

İlgili literatür, milliyetçilik biçimleri üzerine çeşitli ayrımlar yapmıştır. Andrew Heywood, milliyetçi ideolojiyi dört grup altında toplamıştır. Heywood'a göre (2014: 174); milliyetçilik biçimleri: liberal milliyetçilik, sömürgecilik karşıtı milliyetçilik, muhafazakâr milliyetçilik ve yayılmacı milliyetçilik olarak dört tiptir. Heywood (2014: 179), 19. yüzyıl sonlarında, milliyetçiliğin ortaya çıkardığı yeni biçimi saldırgan veya yayılmacı milliyetçilik olarak tanımla-

mıştır. Saldırgan, yayılmacı ve sömürgeci bu milliyetçilik, aşırı milliyetçiliktir. Ortaya çıkışı ile belirginleşen emperyalizm bu noktada çakışmaktadır. Heywood (2014: 179), saldırgan milliyetçiliğinin yükselişini, iki dünya savaşı arası dönem olarak belirlemiştir. Bu çalışmanın konusu olan yayılmacı milliyetçilik, 1920'lerde yükselişe geçmiş 1930'larda olgunlaşmış ve 1940'larda ise çöküş dönemi yaşamıştır. Tipik ampirik örnekleri ise Almanya, İtalya ve Japonya olmuştur.

Heywood (2014: 179), yayılmacı milliyetçiliğin temelinde, bir milletin diğerinden üstün olduğu inancını taşıyan şovenizm olduğunu vurgulamıştır. Şovenizm, doğal olarak, sömürgeciliğe yol açmaktadır. Yayılmacı milliyetçilik ve şovenizmde birey, millet içerisinde erimektedir. Bu bağlamda, yayılmacı milliyetçiliğin toplumsal karakterinin baskın olduğu ileri sürülebilir. Millet ile diğer milletler, biz ve onlar olarak ikiye ayrılmaktadır. Dolayısıyla, yayılmacı milliyetçilik, doğası gereği, ötekileştiricidir. Heywood, yayılmacı milliyetçilik ile emperyalizm arasında tarihi bağı belirtirken ulusal sermayenin tarihsel hareketine değinmemektedir. Emperyalizm, sermayenin tarihsel hareketinden bağımsız olmadığı için bu çalışmada, yayılmacı milliyetçilik ile ulusal sermayenin tarihsel hareketi arasındaki ilişki inceleme konusu olacaktır.

Eric Hobsbawm ünlü *Milletler ve Milliyetçilik* eserinde, iki dünya savaşı arası döneme sosyo-ekonomik koşullar çerçevesinde bakmaktadır. Hobsbawm (2000: 132), 1913 ile dünya kapitalist ekonomilerinin, hükümetler tarafından korunan büyük yoğunlaşmış şirketler tarafından biçimlendirildiğini belirtmektedir. Hobsbawm (2000: 144), yayılmacı milliyetçiliği, militan milliyetçilik olarak adlandırmaktadır. Militan milliyetçilik, eski ütopyalar ve Aydınlanmadan umudunu kesenlerin bir ütopyasıdır ve diğer ideolojilerin yeteneksizliğini görenlerin yeni ideolojisidir (Hobsbawm, 2000: 144). Bu bakımdan, Hobsbawm'a göre militan milliyetçilik veya yayılmacı milliyetçilik, tüm diğer ideolojileri dışlayarak ve Avrupa'nın ilerleme anlayışında yer alan Aydınlanmaya da karşı çıkarak ilerleme karşıtı bir ideolojik temele sahip olmuştur. Hobsbawm,

yayılmacı milliyetçiliğin filizlendiği ekonomik atmosferi, büyük tekel çerçevesinden çözümlemesinden dolayı ekonomi politik bir açıklama getirmeye çalışmıştır.

Ernest Renan, milliyetçilik olgusuna tarihsel perspektif getirmiştir. Renan'a göre (2000: 8); Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden itibaren Batı Avrupa, uluslara ayrılmış ve bazıları diğerleri üzerinde hegemonya kurmaya çalışmıştır. Hegemonya, yumuşak güçle veya sert güçle yani savaş yoluyla kurulmaya çalışmıştır. Burada Batı Avrupa'nın uluslara ayrılması sorunlu gözükme de savaş yoluyla hegemonyalarını diğerleri üzerinde kullanmaya çalışması yayılmacı milliyetçiliğin embriyo halinde göstergesidir. Bu durum hümanist ve barış sever Avrupa imgesiyle çok da uyumlu değildir. İdeolojik olarak açıklamanın çıkmazı bilimsel olarak başka bir olgunun aranmasını şart koşmuştur. Bu çalışmada bu belirlenimci olgu sosyo-ekonomik olgudur.

Antony Smith, milliyetçiliğin ekonomi temelleri konusunda kapitalizm üzerinden bir değerlendirme yapmaktadır. Smith'e göre (2003: 49), ekonomik temelli değerlendirmeler kapitalizmin emperyalizm teorisiyle bağlantılıdır ve anahtar kavram milliyetçilik değil eşitsiz gelişmedir. Eşitsiz Gelişme teorisini V. I. Lenin ortaya atmıştır. Buna göre dünya, gelişmiş kapitalist ülkelerden oluşan bir merkez ve gelişmemiş ülkelerden oluşan çevreden oluşmaktadır. Merkez, çevreye doğru yayılmaktadır. Biz bu yayılmanın, daha sonra göstereceğimiz gibi, sermaye birikiminin belirli bir seviyeden sonra basit yeniden üretim değil genişlemiş yeniden üretime dönüştüğünü ve bu süreci devam ettirebilmek için de merkezin çevreye doğru yayılmak zorunda olduğunu ileri süreceğiz. Ekonomik bu süreç doğal olarak politik ve ideolojik bir üst yapı istemektedir. Yapı kendisini bütünsel olarak yeniden organize etmektedir. Yayılmacı milliyetçi ideoloji tam olarak bu aşamanın ideolojik yansımasıdır.

Ekonomi politik çalışmalarında bir önemli isim Tom Nairn'dir. Tom Nairn ve Paul James birlikte yazdığı eserde milliyetçiliğin kökenini emperyalizm ile bağdaştırmaktadır. Nairn ve James'e göre (2005: 4); milliyetçilik, modern emperyal küresel kalkış periyodu ile başlamıştır. Böylece, Batı'nın çevreye doğru yayılmasının

ideolojik temelleri de atılmıştır. Merkezin çevreye müdahalesinin 'meşru' temelleri böylece atılmıştır. Aynı dönem oryantalist görüşün yayılması da bir tesadüf değil bu sürecin doğal sonucudur. 'Modern' Batı ve 'Talihsiz' Doğu Toplumlari bu emperyalist düşüncenin bir uzantısıdır ve Batı'nın çevre ülkelere müdahalesini meşrulaştırmaya çalışmıştır. Ana temel ise ekonomiktir ve burada post modernlerin ileri sürdüğü gibi salt tahakküm ilişkileri değil sömürü ilişkileri belirleyicidir.

Yayılmacı milliyetçi ideolojinin temelleri ekonomi politiğın tarihsel gelişimi ile bağlantılıdır. Ekonomi politik teorilerinin tarihsel gelişimi yayılmacı milliyetçiliğın kökenlerini de açıklamaktadır. Jorge Larrain (1989: 4) sömürgecilik konusunda ekonomi politiğın tarihsel gelişimini aşağıdaki şekilde vermiştir;

Merkez	Çevre

Rekabetçi Kapitalizm (1700-1860)

Klasik Politik Ekonomi

(Smith, Ricardo)

Tarihsel Materyalizm

(Marx, Engels)

Emperyalizm Çağı (1860-1945)

Neo-Klasik Politik Ekonomi

(Marshall, Walras, Jevons)

Klasik Emperyalizm Teorisi

(Hilferding, Buharin, Luxemburg, Lenin)

Geç Kapitalizm (1945-1980)

1945-1966 Genişleme

Modernizasyon Teorileri

(Hoselitz, Rostow)

ECLA'nın Analizi

(Prebisch)

Emperyalizm Teorisi

(Baran)

1966-1980 Krizi

Neoliberalizm

(Friedman)

Dünya-Sistem Analizi

(Wallerstein)

Üretim Tarzları Eklemlenmesi

(Rey)

Bağımlılık Teorisi

(Frank, Cardoso)

Eşitsiz Değişim Teorileri

(Amin)

Milliyetçilik literatüründen anlaşılan nokta, milliyetçiliğin bir ulus devlet kuruluşunda işlevsel konumu, ne zaman bir ulus devletin diğer ulus devlet (ler) üzerinde hegemonya kurma aracına dönüşmesiyle, yayılmacı milliyetçilik formunu aldığıdır. O zaman temel sorunsal, her ulus devlet kuruluşunda işlevsel formu olan milliyetçiliğini diğer ulus devlet (ler) üzerinde hegemonya arayışının bir zorunluluk olup olmadığıdır. Bu bağlamda ekonomi politik yaklaşım bu zorunluluğun temellerini ortaya koymaktadır. Literatürde emperyalizm yazını bu boşluğu doldurmaktadır. Emperyalizm metinleri, yayılmacı milliyetçiliği anlamada kurucu metin işlevi görmektedir.

2. YAYILMACI MİLLİYETÇİ İDEOLOJİ BELİRLENİMLİ TOPLUMSAL FORMASYONLARIN YÜKSELİŞİ: SERMAYENİN GENİŞLEMİŞ ARTI DEĞER ÜRETİMİ VE EKONOMİ POLİTİK

Bir ideolojik biçim olarak yayılmacı milliyetçiliğin yükselişi, doğrudan, ekonomik anlamda sermayenin tarihsel hareketine bağlıdır. Kapitalist üretim tarzı, sermayenin artı-değer üretiminden sonsuz sermaye birikimi sağlama sürecidir. Kapitalizm, artı-değer üretimi ile karakterize olmaktadır. Üretimin iki tipi bulunmaktadır. Birincisi; basit yeniden üretime dayanmaktadır ve sermaye metaya döner ve sonra tekrar paraya döner. Burada sermaye basit tekrar

yoluyla kendisini korumaktadır. Ancak kapitalizmin ihtiyaç duyduğu ikinci tip, yani genişletilmiş yeniden üretimdir. Burada, sermaye, metaya döner ve daha sonra baştaki sermayeden daha fazla para olarak sonuçlanmaktadır. Tam olarak sömürü bu süreçte kendisini ortaya koymaktadır. Meta içinde emeğin payı düşürülür veya düşük olmak zorundadır ki yeni devrede daha fazla sermaye veya paraya dönüşsün. Bu süreç şu şekilde devrevi tanımlanabilir;

Para - Meta - Para'

Karl Marx (2015: 466), sermayenin metaya dönüşümü ve daha sonra büyüyen sermaye artışı ile yeni üretim devresinde daha fazla ürün sağladığını belirtmiştir. Daha fazla ürün, daha fazla tüketimi gerektirmektedir. Ülke içi sınırlar bu tüketimi sağlayamayınca ulusal devlet yeni pazarlar aramaya başlamaktadır. *Bu yayılmacılığın temellerinden birisidir.* Ayrıca, sermaye sahibi, bir meta olarak emek gücünü daha ucuza mal etmeye çalışmaktadır. Ulusal devlet sınırları içerisinde gelişmeye başlayan ülke içi kapitalizmden dolayı görelili ucuz meta olarak emek gücü sağlamak mümkün olmayınca sermaye sahipleri daha ucuz emek gücü arayışını diğer ülkelerden, özellikle henüz kapitalistleşmemiş ülkelerden sağlamaya çalışmaktadır. *Bu durum yayılmacılığın bir başka temelidir.*

David Harvey (2003: 26) emperyalizmi aktörlerin bir bölümü üzerinde ayrımcı politik proje olarak tanımlamaktadır ve aktörlerin gücü, bir toprak üzerinde kumanda etkisi ve insan-doğal kaynakların politik, ekonomik, askeri mobilizasyonuna dayanmaktadır. Dolayısıyla emperyalizm ve ideolojik aparatı olarak yayılmacı milliyetçilik en son tahlilde yayıldığı ülkede insanların ve doğal kaynakların mobilizasyonuna dayanmaktadır. Yayıldığı ülkeyi hem emek gücü hem meta pazarı hem de doğal kaynaklarına el koyma şeklinde üçlü bir sonuca sahiptir. Sermaye, genişletilmiş yeniden üretimde bu ekonomik unsurlara sahip olmak zorundadır. Böylece artı değer, aşağıdan-yukarı ve çevreden merkeze doğru akış sağlamaktadır. Bu yönüyle emperyalizm, akışkan bir kapitalizme dönüşmektedir. Bir yandan yayıldığı ülkeleri sömürürken diğer yandan kendi iç ideolojik kamuoyunda yayılmacı milliyetçilik ile kitlelerini mobilize etmektedir. Bu yanılla emperyalist ülkeler hem çevre ülkeyi

tahkim etmektedir hem de kendi iç bütünlüğünü sağlamlaştırmaya çalışmaktadır.

Buraya kadar çizilen tabloda, bir merkez ülkede kapitalizmin genişletilmiş yeniden üretimine süreç betimlenirken sorulması gereken bu döngünün zayıf noktası nedir? sorusudur. İlk olarak yayılmacı milliyetçi ülke tek değildir. Onun gibi sanayileşmiş başka ülke ve burjuvaziler söz konusudur. Bu durum yayılmacı milliyetçi ülkeler arasında sürekli olarak çatışma durumuna işaret etmektedir. Temel sorunsal pazar paylaşımıdır. Bu durumu ilk tespit edenlerden birisi Vladimir Ilyiç Lenin'dir. Lenin'e göre (2009: 138); serbest rekabetçi kapitalizm bir süre sonra tekeli kapitalizme dönüşmektedir ve tekellerin yoğunlaşması ile birlikte yayılmacı bir biçime dönüşmektedir. Ancak Lenin yine vurguladığı gibi dünya topraklarının emperyalist ülkeler tarafından paylaşılmasından dolayı yeni ortaya çıkan sanayileşmiş toplumlar ile önceki emperyalist ülkeler arasında sürekli çatışma durumu oluşmaktadır. Lenin (2009: 79), ülkeler arasında *eşitsiz gelişmenin* savaşlar ve iflaslar gibi etkenlerle güçler arasında denge bozulduğu zaman dünyanın yeniden paylaşılmaya gidilebileceğini vurgulamaktadır. Bu yeniden paylaşım, dünya savaşlarına yol açmaktadır. Bu, emperyalist veya yayılmacı milliyetçi ülkelerin açmazıdır. Savaşlar hem çevre hem de merkez ülkelere büyük yükler getirmektedir ve üretici güçlerin yıkımı ile sonuçlanmaktadır. Merkez ve çevre ülkeler içerisinde devrimci durumlar da bu bunalım dönemlerinde ortaya çıkmaktadır.

Emperyalizm ve yayılmacı milliyetçi ülkeler hakkında bir önemli tespit de Nikolay Buharin'den gelmiştir. Buharin'e göre (1975: 89); çeşitli ulusal ekonomiler de kapitalistler, rakip olarak birbirleriyle mücadele etmektedir ve dünya kapitalizmin üretici güçleri -emek, sermaye ve teknoloji- ne kadar güçlüyse ve dış ticaret ne kadar gelişmişse rekabet alanında mücadele de o kadar güçlü olacaktır. Bu rekabet ulusal ülkeleri birbirleriyle savaş boyutuna getirmektedir. Dünya ölçeğinde kapitalistleşme geliştikçe artık-değerin transferi hızlanmaktadır. Bu sebeple sermaye daha fazla meta -ucuz emek gücü ve hammadde- ihtiyacı duymaktadır. Bu merkez ülkelerin çevre ülkelere daha fazla yayılma ihtiyacı hissetmesine yol aç-

maktadır. Yayılma ekonomik temelli politik, ideolojik ve askeri niteliktedir. Burada politika zor ve rızanın bir bileşimi olarak; emperyalist yayılmacı formasyon, hem gittiği çevre ülke halkını denetlemek -rızayla olmuyorsa zorla- hem diğer merkez ülkeler ile denge kurmaya çalışmak -rızayla olmuyorsa zorla- hem de kendi iç halkını mobilize etmek -rızayla olmuyorsa zorla- zorundadır. Olgu, ekonomi temelli politik bir olgudur. Yayılmacı milliyetçi ideoloji de bu süreci meşrulaştırma görevini üstlenmektedir. Kısaca bir aparatır.

3. NÖTR DEVLETEN YAYILMACI MİLLİYETÇİ İDEOLOJİ VE POLİTİKA BELİRLENİMLİ DEVLETE GEÇİŞ

Devletler, modern devletler, biçim itibarıyla nötr ideoloji yüküdür. Sınıflı toplumsal yapılarda devlet için vazgeçilmez bir koşul artı değer transfer sürecinin aksamadan sürdürülmesidir. Devletin politik form kazanıp aldığı biçimler tarihsel-toplumsal olgu niteliğinden gelmektedir ve maddi ekonomik koşulların bir sonucudur. Modern devletler, tarihsel-ekonomik sistem olarak kapitalizmin, ekonomik olarak 17. yüzyıl ve politik olarak 18. yüzyıl sanayi ve Fransız Devrimi sonuçları olarak egemen sistem olmasından sonra sermayenin hareketine aşırı duyarlı olmuştur. Milliyetçilik, kapitalizmin bir sonucudur. Ulusal sermayelerin tarihsel hareketine bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Douglas Dowd'a göre (2008: 20); kapitalizmin egemen bir üretim tarzı olarak dünya üzerindeki varlığı üç gelişme ile sağlanmıştır; sömürgecilik, sanayileşme ve milliyetçilik. Henüz kozmopolitik bir kimliğe sahip olmayan sermaye, doğal olarak, milliyetçi bir politika talep etmiştir. Yine kapitalizmin doğuşu sırasında milliyetçilik, modern ulus devletlerin şekillenmesi için gerekli kitle mobilizasyonu için elverişli bir ideolojik aparat olarak varlık bulmuştur. Ayrıca eş zamanlı sömürgecilik faaliyetleri için milliyetçilik, meşrulaştırıcı bir ideoloji işlevi görmüştür.

Louis Althusser'e göre (2019: 12), egemen ideolojinin üretimi ve yeniden üretimi önemli bir koşuldur ve egemen sınıf, kendi varoluşunun maddi, siyasal ve ideolojik koşullarını yeniden üretmek zorundadır. Yayılmacı milliyetçi ideoloji formuna sahip devlet biçimi, tamamıyla, kökleri sermaye birikimi ve sermayenin tarihsel hareketiyle zorunlu bir egemen ideoloji haline gelmektedir. Ulusal sermaye tarihsel olarak belirli bir sermaye birikimine ulaştıktan

sonra yukarıda belirttiğimiz genişletilmiş yeniden üretime dayanarak dış ülkelere doğru yayılma göstermek zorundadır. Kapitalizm, sonsuz sermaye birikimi rejimidir ve sonsuz sermaye birikimini sağlamak için sermaye, sürekli olarak dış ülkelere özellikle çevre ülkelere doğru yayılmak durumundadır.

Yayılmacı milliyetçi ideolojiyi ele alırken vurgulanması gereken nokta ideolojiyi nasıl konumlandırıdığımızdır. Althusser'in belirttiği gibi (2019: 103) ideolojinin kendisine ait bir tarihi yoktur. Doğal olarak kendisine ait bir tarihi olmayan olguyu tarihsel olarak konumlandırıdığımız zaman alt yapıyı oluşturan ekonominin bir tarih vardır diyebiliriz. Bu koşullar altında ideoloji bağımlı ekonomi ise bağımsız değişkendir. Öyleyse ideoloji, ekonominin tarihsel olarak aldığı biçimlere göre şekil almaktadır. Yayılmacı milliyetçi ideoloji bu kuramsal çerçevede mutlak değil tarihsel olarak devletin ideolojik aygıtlarının aldığı biçimdir. Sınıflı toplumda devlet, nötr bir karaktere sahiptir ve tarihsel koşullara bağlı olarak biçimlenmektedir. II. Dünya Savaşı sırasında gördüğümüz yayılmacı milliyetçi ideoloji belirlenimli Almanya, İtalya ve Japonya örneklerinde devletin aldığı biçim tarihseldir ve gelip geçicidir. Tıpkı sosyalist devlet, liberal devlet, Keynesyen refah devleti, emperyalist devlet gibi her devlet biçimi tarihsel koşullara uyumun bir sonucudur.

Yayılmacı milliyetçi ideoloji ampirik olarak dünyada farklı biçimler almıştır. İtalyan faşizmi, Alman nasyonal sosyalizmi veya Japon militarizmi biçiminde birçok farklı biçimleri karşımıza çıkmıştır. Farklı biçimlerde de olsa yayılmacı milliyetçiliğin sosyal Darwinist temelleri ortak bir uzlaşma noktasıdır. Temel ön kabulü güçlü toplumlar ayakta kalır ve zayıf toplumlar tarihten silinmelidir. Yine varlık bulduğu toplumu oluşturan halkın ırksal olarak dünya üzerinde en üstün ırk olduğuna dair bir ideolojik söyleme sahiptir. Üstün ırka sahip olmakla birlikte sosyolojik olarak en modern, politik olarak en iyi politik sistem ve ideolojik olarak dünya üzerinde diğer toplumları yönetme hakkına sahip olduğuna dair bir bütünselliği içermektedir.

Alan Cassels'e göre (2003: 83); milliyetçilik ve emperyalizm yönetici sınıfların çıkarlarını uyumlu hale getirmektedir. Yönetici

sınıflar -çeşitli sektörler içerir: sanayi burjuvazisi, ticaret burjuvazisi, toprak burjuvazisi, finansal burjuvazi vs.- dönemsel olarak çıkar çatışmaları içerisine girmektedir. Ancak ülke, emperyalizm ve yayılmacı milliyetçi ideoloji aracılığıyla dış ülkelere doğru yayılınca yönetici sınıflar arasında çıkar çatışmaları dondurulmakta ve iç konsolidasyon sağlanmaktadır. Devlet üzerinde iktidar mücadelesi içerisine giren yönetici sınıf hizipleri dış sömürden aldıkları payla çatışmaların şiddetini düşürmektedir. Ülke tamamen dışsal hedefler üzerine odaklanmaktadır. Özellikle savaş koşullarında ülke bü-tünsel bir hedef etrafında mobilize edilmektedir. Bu mobilizasyon öyle bir boyut taşımaktadır ki burjuvazi işçi sınıfını kendi çıkarlarına eklemektedir. Bu süreçte devlet, sürükleyici gücü temsil etmektedir.

Sınıflı toplumda devlet için vaz geçilmez koşul artı değerın transferi olduğu için devlet, genişletilmiş yeniden üretimin sağlanması için yayılmacı milliyetçi ideolojiye uygun biçim almaktadır. II. Dünya Savaşı sırasında devlet, Almanya, İtalya ve Japonya örneklerinde totaliter ve otoriter biçimler almış yayılmacı ideolojiyi benimsemiştir. Ancak savaş sonunda Almanya, İtalya ve Japonya devletleri farklı biçimlerinde varlıklarını koruduğu için görece özerk yapıları olduğu savunulabilir. Savaş öncesi yayılmacı bir biçim alan devlet, savaş sonrası pasifist ve barışsever bir biçim almaktadır. Bu durum, devlet durumunun tarihsel-toplumsal bir olgu olduğunu ve tarihsel koşullara bağımlı olarak çeşitli biçimler aldığını göstermektedir. Sonuç olarak buradan şu ileri sürülebilir ki; sınıflı toplumda devlet nötrdür ve tarihsel koşullara göre farklı biçimler almaktadır. Savundukları politikalar ve sahip oldukları ideolojik biçimler dönemsel olarak farklar göstermektedir. Bu durum en açık şekilde devletlerin uluslararası ilişkilerinde ortaya çıkmaktadır. Henüz bir dünya hegemonu olmadan önce izolasyon politikası izleyen ABD daha sonra hegemon olunca 'özgürlüğü' yayma misyonu izlemeye başlamış ve 11 Eylül'den sonra terörle savaş adı altında tüm ülkelere müdahale doktrini geliştirmiştir. Böylece devletler esnekliğe sahiptir ve tarihsel olarak biçim almaktadır. Esnek olmayan devletler ise kolaylıkla tarih sahnesinden silinebilmektedir.

4. YAYILMACI MİLLİYETÇİ İDEOLOJİK TOPLUMSAL FORMASYONLARIN YÜKSELİŞİ: JAPONYA ÖRNEĞİ

Japonya, Doğu Asya'da bir ada ülkesidir. Kökenleri, yazılı Çin metinlerine göre I. yüzyıla kadar gitmektedir. 1868'de Japon İmparatorluğu kurulmuştur. Militarist bir nitelik kazanan Japonya, 19 ve 20. yüzyıllar da Çin ve Rusya ile savaşlara girmiş ve yayılmacı bir karaktere dönüşmüştür. Yayılmacılık II. Dünya Savaşı ile en üst aşamasına ulaşmış, Japonya Almanya ve İtalya ile ittifak kurmuştur ve savaş sonucunda ABD'nin iki Japon şehrine tarihte ilk kez nükleer bomba atması ile geri çekiliş dönemine girmiştir. Bugün kendi ada sınırları içerisine çekilmiştir.

Kevin M. Doak'a göre (2007: 3); modern Japonya'da milliyetçiliği bilmek için üç kavramı; *minzokushugi*, *kokuminshugi* ve *kokkashugi* yi bilmek gereklidir. *Minzoku*, ırksal-etnik bir grup olarak millet, *kokumin*, bir politik ünite oluşturan millet ve *kokka* ise her şeyin üstünde yerleştirilen devlet anlamlarına gelmektedir. Milliyetçiliğin kökenleri bu üç kavramdır. Japonya milleti, diğer etnik milletlerle etkileşime girmemiş nadir ırklardan birisi olmuştur. Bunda ada ülkesi olması ve halkının geleneklere aşırı bağlı olması temel faktörler arasındadır. Bu yönüyle Japon ırkı, homojen bir karaktere sahip ender ırklardan birisidir. Bu durum, Japonların *minzoku* denilen ırksal birliğe dayanan ve yayılmacı milliyetçiliğin temel ayaklarından birisi olan üstün Japon ırkı tahayyülüne veya Benedict Anderson'un deyimiyile hayali bir cemaat durumundan ziyade biyolojik bir bütünsellik sağlamaktadır. Japonlar, üstün ve homojen bir ırk olduğuna dair bir yaygın kanaat geliştirmiştir. Bu, yayılmacı milliyetçilik için gerekli şart olan milliyetçi ideoloji etrafında halkın mobilizasyonu için gerekli alt yapıyı sağlamıştır. Özellikle Çin anakarasını işgali sırasında temel motif bu üstün ırk olma anlayışıdır.

İkinci olarak *kokumin* anlayışı yani politik ünite olarak millet anlayışı Japon yayılmacı milliyetçiliğinin diğer bir temelidir. Tarihsel kökenleri I. yüzyıla giden bir millet, Batı ademi merkezi feodal dönemin aksine daha merkezi yapı deneyimlemiştir. Bu durum, Japon halkının merkezi bir politik ünite olma durumunu uzun bir dönem sürdürmesini sağlamıştır. Bundan dolayı Japonlar, diğer çevre ülkelerinin aksine politik olarak daha köklü ve işlevsel bir politik

yapıya sahip olduğuna inanmaktadır. Bu durum bir başka yayılmacı milliyetçilik ayaklarından olan ekonomik yapıyı ihraç etmenin yanında politik olarak da kendi yapısını ihraç etme “ayrıcılığı” nı Japonlara sağlamaktadır.

Son olarak kokka anlayışı ya da her şeyin üstüne yerleştirilen devlet anlayışı da yayılmacı milliyetçilik için gerekli ön koşullardan birisidir. Halk, kendisini, Hegelyan anlamda, devlet içerisinde erir bir konuma yerleştirmiştir. Devlet, her sorunu çözebilecek hatta bireysel mutluluğu bile sağlayabilecek bir anahtar konumundadır. Devletin her şeyin üstünde konumlandırılması ve ona kutsiyet atfedilmesi devlet çıkarlarının halkın mobilizasyonu için temel faktörlerden birisi haline getirmiştir. 20. yüzyıl başında gelişen kapitalizm artık bir ada ülkesi olan Japonya’ya -bugün yüzölçümü yaklaşık 377000 km²- yetmemektedir. Devlet çıkarı, sermayenin genişleyen yeniden üretimi ile yayılmak durumundadır. Halk devlet çıkarı haline gelen yayılmacılık ve onun ideolojik görünümü etrafında mobilize olmuştur. Devlet yayılmak zorundadır.

Japonya’nın 20. yüzyılda yayılmacı milliyetçi eğilimlerinin temelinde 19. yüzyıl modernleşme süreci ve bunun simgesi olan Meiji restorasyonu bulunmaktadır. Meiji restorasyonu 1868’de başlamıştır. İmparator Meiji yönetiminde Japonya modernleşmesini tamamlamış ve merkezi bir yapıya kavuşmaya başlamıştır. Yine aynı dönem, Japonya, birçok savaşa katılmıştır. 1840 ile 1880 arası Japonya, 177 adet savaşa katılmıştır (Hellyer ve Fuess, 2020: 5). Bu durum Japonya’nın militarist kapasitesinin 19. yüzyılda başladığını göstermiştir. Militarizm ve yayılmacılık 20. yüzyılda zirve yapmış ve II. Dünya Savaşı ile son bulmuştur.

Bugün Japonya’nın yayılmacılık yaklaşımının bittiğini söylemek mümkün değildir. Gelişmiş kapitalizm, ada ülkesi olması ve küçük yüzölçümü ve kalabalık nüfusu -yaklaşık 125 milyon nüfus- Japonya’nın yayılmacı anlayışını bitirdiğini söylemek için erkendir. Ancak tarihsel düşmanı Çin’in kapitalizminin geldiği seviye ve dünya dengeleri Japonya’yı yayılmacılıktan alı koymaktadır. II. Dünya Savaşı sonrası savunmasını ABD’ye ihale etmesi Japonya’nın dönemselsel olarak geri çekildiğini göstermektedir. Ancak

Çin, Rusya ve Kuzey Kore ile anlaşmazlıkları ileri bir süreçte Japonya'nın yeniden militarist bir karaktere bürünmesi için gerekli koşulları sağlamaktadır.

SONUÇ

Toplumsal yapılar, ekonomi temelli, politik ve ideolojik üst belirlenimli bütünsel varlıklardır. Bütünselliği esnek olmasından ileri gelir ve aynı zamanda tarihsel-toplumsal olgulardır. Dönemsel olarak farklı biçimler almaktadır. Tarihi olan ekonomidir. Politika ve ideolojinin tarihi yoktur ve ekonomiye bağımlıdır. Sermayenin tarihsel hareketi politika ve ideolojiyi de şekillendirmektedir. Tarihsel hareket ilk olarak ekonomide ortaya çıkarken daha sonra hukuksal, politik ve ideolojik biçime dönüşmektedir.

Bir Aydınlanma ideolojisi olan milliyetçilik, Batı merkezli devletlerin kuruluşunda kitleleri mobilize edici bir işleve sahip olmuştur. Ulus-devletlerin kuruluşunda tamamen işlevsel bir fonksiyona sahipti. Ancak milliyetçilik emperyalizm ile birleşince yayılmacı bir karakter taşımaya başlamıştır. Artık merkez ülkeler çevreye doğru yayılmaya başlamış ve aralarında sömürü ve tahakküm ilişkileri kurulmaya başlamıştır. Bu durumu anlamının yolu ise günümüzün egemen üretim tarzı olan kapitalizmi anlamakla eş değerdir.

Kapitalizm, sonsuz sermaye birikim sürecidir. Sermaye, tarihsel olarak, başlangıçta ortaya koyduğu sermayeyi metaya çevirmekte ve daha sonra bunu tekrar sermayeye çevirmektedir. Bu durum feodalizm ve kapitalizmin başlangıcındaki durumdur. Süreç basit yeniden üretim olarak adlandırılmıştır. Ancak kapitalizm geliştikçe sermaye basit tekrarla yetinmemiştir. Artık ortaya koyduğu sermayeyi daha fazla meta ve daha fazla sermayeye çevirmektedir. Bu durum genişletilmiş yeniden üretim olarak tanımlanmıştır. Daha fazla sermaye için burjuvazi daha fazla ucuz emek gücü, hammadde kaynakları ve yeni pazar arayışına gereksinim duymaktadır. Kendi iç ülke koşulları izin vermediği için ülke dış ülkelere yayılmak zorundadır. Emperyalizm dediğimiz olgu bu durumu işaret etmektedir.

Ülke dış ülkelere doğru yayılmak için politikasını ve ideolojisini biçimlendirmek zorundadır. Devletler, kapitalizmde nötr olgulardır. Devlet için olmazsa olmaz koşul sadece artı-değerin transfer koşullarını sürdürmektir. Ancak çevreye doğru yayılma ihtiyacı ortaya çıkınca devlet, yayılmacı milliyetçi ideolojiye uygun olarak biçimlenmeye başlamaktadır. İdeoloji olarak da ülke kendi ırkının üstün ırk olduğu, kendi politik sisteminin en iyi sistem olduğu ve diğer halkları yönetme hakkına sahip olduğuna dair bir söylem geliştirmeyi benimsemektedir. Yayılmacı milliyetçiliğin yükselişe geçtiği 1920'ler 1930'lar ve 1940'lar da İtalyan faşizmi, Alman nasyonal sosyalizmi ve Japon militarizmi bu durumun tipik örnekleridir.

Yayılmacı milliyetçiliğin yükselişe geçtiği 20. yüzyılın ilk yarısı I. ve II. Dünya Savaşları ile gerçekleşmiş ve bu dönemin önemli bir aktörü de Japonya olmuştur. Japonya halkının üstün halk olduğunu, politik olarak iyi bir birlik sağladığını ve devletin en üstün güç olduğuna dair bir ideoloji geliştirmiştir. 19. yüzyılda Meiji restorasyonu ile modernleşmesini sağlamış, merkezileşmiş ve Pasifikte sürekli yayılmacı politika izlemiştir. Çinlilerle, Ruslarla ve Korelilerle sürekli çatışmalar yaşamış ve II. Dünya Savaşı'na önemli bir aktör olarak girmiştir. Savaşın sonunda ABD'lilerin iki şehrine ilk kez nükleer bomba atması ile savaşı kaybetmiş ve hemen pasifist bir devlet modeline geçmiştir.

Yayılmacı milliyetçi ideoloji son tahlilde ekonomi politik bir olgudur. Yayılmacılığın temelinde sermayenin genişletilmiş yenden üretimine bağlı olarak merkezden çevreye yayılma ihtiyacı bulunmaktadır. Kapitalizm bir tarihsel olgu olarak varlığını sürdürdüğü sürece yayılmacı milliyetçilik olgusu da dönemsel olarak tekrar yaşayacaktır.

KAYNAKÇA

- Althusser, L. (2019). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, çev. Alp Tümertekin, İstanbul: İthaki
- Buharin, N. (1975). *Dünya Ekonomisi ve Emperyalizm*, çev. Şehsuvar Barlas, İstanbul: Özgün Yayınları

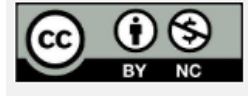
- Cassels, A. (2003). *Ideology and International Relations in the Modern World*, Routledge
- Doak, K. M. (2007). *A History of Nationalism in Modern Japan*, Brill
- Dowd, D. (2008). *Kapitalizm ve Kapitalizmin İktisadı Eleştirel bir Tarih*, çev. Cihan Gerçek, İstanbul: Yordam
- Harvey, D. (2003). *The New Imperialism*, Oxford University Press
- Hellyer, R. ve Fuess, H. (2020). *The Meiji Restoration Japan as a Global Nation*, Cambridge Universtiy Press
- Heywood, A. (2014). *Siyasi İdeolojiler*, çev. Hüsametdin İnanç, Ankara: Adres Yayınları
- Hobsbawm, E. (2000). *Nations and Nationalism Since 1780 Programme, Myth, Reality*, Cambridge University Press
- Larrain, J. (1989). *Theories of Development Capitalism, Colonialism and Dependency*, Polity Press
- Lenin, V. I. (2009). *Emperyalizm Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*, çev. Cemal Süreya, Ankara: Sol Yayınları
- Marx, K. (2015). *Kapital C. II*, çev. Mehmet Selik, İstanbul: Yordam
- Nairn, T. ve James, P. (2005). *Global Matrix Nationalism, Globalism and State Terrorism*, Pluto Press
- Renan, E. (2000). "What is a Nation?", *Nation and Narration*, ed. Homi K. Bahbha, Routledge
- Smith, A. (2003). *Nationalism and Modernism A Critical Survey of Recent Theories of Nations and Nationalism*, Routledge

ETİK: Bu makale, yazarın başvuru aşamasındaki beyanına göre; araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır.

ETHIC: This article has been prepared in accordance with research and publication ethics, according to the author's statement at the application stage.

ÇIKAR ÇATIŞMASI VE FİNANSAL KATKI BEYANI: Yazarın başvuru aşamasındaki beyanına göre; çalışmanın tarafsızlığı ile ilgili bilinmesi gereken bir mali katkı veya diğer çıkar çatışma ihtimali (potansiyeli) ve ilişki alanı yoktur.

CONFLICT OF INTEREST AND FINANCIAL CONTRIBUTION DECLARATION: According to the author's statement at the application stage; There is no financial contribution or other conflict of interest possibility (potential) and relationship area that should be known about the objectivity of the study.

Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

